

Вобраз Прынёманскага краю ў паэзіі Дануты Бічэль

Творчасць гарадзенскай паэткі Дануты Бічэль прыдатна дзеля выкарыстання ў экскурсійных мэтах, бо ёю створана паэтычная панарама Гарадзеншчыны. Ідучы ўслед за паэткай, можна прайсці па старажытнай Гародні, месцах і мястэчках нашага Краю, далучыцца да яго гісторыі, помнікаў архітэктуры, багаццяў прыроднага свету.

Лірычная гераіня паэткі заўсёды адчувала павязь з мінулымі эпохамі. У помніках архітэктуры засталіся сляды працы чалавека, народа, па якіх нашчадак мяркуе пра жыццё продкаў, іх мары, разуменне прыгожага. У цэнтры "паэтычнай геаграфіі" Дануты Бічэль – Гародня, "родны, старажытны, малады" горад. У самой назве – неспакойны лёс места на раздарожжы гістарычных шляхоў, дзе так часта былі чуваць раскаты грому і грымоты баёў, крывавае горыч паразяў і радасць перамогаў, і, разам з тым, ласкавая мяккасць беларускай гаворкі.

Асаблівую вядомасць набыў адзін з ранніх вершаў паэткі "Гародня", радкі якога і сёння, праз некалькі дзесяцігоддзяў пасля напісання, часта цытуюць гарадзенцы:

*Горад мой – бяссонніца мая!
Як жа не спяваць табе, скажы!
Свеціш ты краіне, бы маяк,
на яе заходнім рубяжы [1, с. 6].*

Горад прыцягвае ўвагу паэткі і як увасабленне гісторыі, і як яе ўплыў на сучаснасць. Прыкметы гістарычнага часу ў горадзе, што стаў родным Дануце Бічэль, добра адчувальныя: "Ссівеліе чало Гародні // ад воін крывавіць і баліць" [1, с. 193]. Старажытнае беларускае места неаднойчы было ў руках чужынцаў, што імкнуліся навесці тут свае парадкі. Ды выратаваннем для тутэйшага люду заўсёды былі каштоўнасці высокага духоўнага кшталту, найперш родная мова, якая захоўвала ад нябыту:

*На шлях гісторыі гаротны
Чужы паставіць крыж спяшаў,
Ды беларускай мовай роднай
Спрадвеку гоіцца душа [1, с. 193].*

Тут, на шчасце, слядоў гісторыі засталася даволі многа. Самы велічны яе помнік – Каложа. Час яе вымяраецца стагоддзямі. Ды існуе непадзельная сувязь гісторыі, сённяшняга і будучага. "Васьмівяковая, і заўтра – сённяшня", – сцвярджае паэтка ў вершы "Каложа", які ўвайшоў у другі зборнік "Нёман ідзе". Лірычная гераіня ўсведамляе далучанасць спраў продкаў, сучаснікаў і нашчадкаў: "Бясмерце продкаў маіх – Каложа". Гэта выказванне грунтуецца на шчырай упэўненасці ў непахіснасці маральных ідэалаў мінуўшчыны, вернасці ім: "Нішто цябе з сэрца вырваць не можа". Сувязь з гісторыяй моцная, жывая, бо ствараецца воблік не мёртвай,

старажытнай царквы, не пазбаўленага сувязі з жывой сучаснасцю, людзьмі храма, што не мае ніякага ўздзеяння на наваколле. Наадварот, паказана суладнае, шчырае суіснаванне розных часоў: "*Калі над табою цені мярэжацца, // чакаюць спаткання на кожнай сцежачцы*".

Вобраз Каложы асацыюецца з вобразам усёй Беларусі, з яе нялёгкім мінулым, людскімі лёсамі. Гэта традыцыя запачаткавана Уладзімірам Караткевічам, у вершы якога "Каложя" з прысвячэннем – Дануце Бічэль-Загнетавай – тая ж еднасць храма з гісторыяй, Радзімай, чалавекам:

*Гў няпэўным хвілінным блакіце,
Уся адзіная, уся са святла,
З небам, з Нёмнам, з зямлёю злітая,
З сэрцам нашым Каложя ўзрасла* [2, с. 227].

Іншы верш – паэтычная мініяцюра з гэтай жа назвай "Каложя", напісаны значна пазней, характарызуецца лаканізмам, калі кожнае слова гучыць як адкрыццё вялікай таямніцы, стварэнне якой падуладна толькі Творцу ўсяго існага:

*Каложя –
камень і крыж.
Цуд гэты звыш.
Цуд гэты выдумаў Бог.
Так чалавек бы не змог* [1, с.].

✓ Вобраз адной з першых знакавых для Гародні постацяў магутнага воя Давіда Гарадзенскага, чыё імя ўрэшце ўшанавана ў горадзе, паўстае ў вершы, дзе ўздываецца праблема гістарычнай памяці, дзе магутна прагучаў матыў здрады – прычыны стратаў, гібелі многіх герояў беларускай гісторыі:

*Зрэдку мроіцца дзёрзкі на від
са шчытом Гарадзенскі Давід.
Быў у плечы шыльтам забіты
прадажнай душою са світы* [1, с.].

Мінулае, што ўвасоблена ў помніках мастацтва, увабрала ў сябе творчае дыханне чалавека-мастака. Прастора, пэўная, акрэсленая паэтычным зрокам мясцовасць становіцца дзякуючы ўздзеянню часу (у спалучэнні з дзейнасцю продкаў) месцам гістарычнага жыцця чалавека, дае магчымасць сучаснікам далучыцца да іншага свету існавання, адчуць свае гістарычныя карані. Гэта, як слушна сцвярджае літаратуразнаўца Ала Сямёнава, "не так спазнаная гістарычная рэальнасць, як мастацкі свет паэткі, вызначаны ёю звычайны і эстэтычны арыенціры мінулага – паэтычныя светапоглядныя пункціры" [3, с. 39].

У Дануцы Бічэль шмат вершаў, у якіх яна вядзе нас не проста па дарогах Гарадзеншчыны, але найперш знаёміць з захаванымі хрысціянскімі святынямі. Згадаем намаляваныя паэтычным словам храмы ў мястэчках Міхалішкі і Гервяты, што на Астравеччыне. Намаляваныя найперш дзеля таго, каб перадаць пачуцці гераіні, жанчыны, нашай сучасніцы, якія вылучаюцца на фоне велічных, гарманічных храмаў рэзкім кантрастам:

Міхалішкі!

*Падзей далёкіх гора
у лепцы з мармуру
пахаладзела.
А мне баліць
маё жывое цела,
бо я бяду сваю
сустрэла ўчора [1, с. 223].*

Страта, бяда, што напаткала гераіню, адлюстроўваецца ў падзеях далёкіх, якія сканцэнтраваны ў прыгажосці касцёла. Таму гэтая халодная прыгажосць няздольна супакоіць. Застылыя ў прасторы вякі з іх пакутамі надзейна схаваны мармуровым абрамленнем. Час не ішоў паўз гэтыя акамянелыя пакуты, а, маючы надзвычайную здольнасць лячыць боль, прыгладжваў, шліфаваў яго. Гора ж жанчыны не спазнала яшчэ лекавых уласціvasцяў часу, таму ёй, безумоўна, больш горка, балюча:

*Міхалішкі!
Усё ў мінулым тут:
і тры з паловаю вякі пакут
прыглушаны. Мінуламу лягчэй.
Зніміце камень з маіх плячэй [1, с. 223].*

Помнікі архітэктуры асабліва кранаюць, калі паўстаюць не застылым фонам, а выступаюць як рухомае, гарманічнае цэлае, як дзеянне, як рух. Менавіта такімі іх бачыць паэтка. Да прыкладу, у вершы "Гервяты": *"Надшызаю дымкаю вячыстых крон // жар-птушка з казкі бярэ разгон"* [1, с.229]. Данута Бічэль не проста апісвае выгляд касцёла, а імкнецца разгадаць сакрэт таленту колішніх майстроў, іх характар, звычкі. У пастаўленым пытанні чуваць здзіўленне, захапленне нязломным характарам продкаў, што давала магчымасць выстаяць праз мноства навалаў, выпрабаванняў: *"Дзе нашы продкі бралі // тую прагу, адчай, адвагу?.."* [1, с. 229].

Перадаючы прыгажосць касцёла, паэтка ўслаўляе характава стваральнай працы чалавека. Велічнае тварэнне – адлюстраванне душы майстра – дае магчымасць лірычнай гераіні далучыцца да жыцця той эпохі, адчуць сябе чалавекам гістарычным. Гэта становіцца для яе ўнутранай неабходнасцю, жыццёвай патрэбай, рэальным дзеяннем – *"ісіці ў адваротным напрамку"*. Як для археолага сэнс жыцця – *"местам дарыць на замку, // дарыць гарадзішчам вякі"* (Археолог) [1, с. 227], так і для паэта – *"дарыць іх свайму народу – праз адроджаную памяць мастацкага слова"* [4, с. 5].

Мілы воблік заходнебеларускага мястэчка, такога ўтульнага, знаёмага многім з дзяцінства, знаходзім у вершы "У Дзятлаве". Матыў вяртання ў маленства, калі жыццё ўспрымалася як гульня, падсвечваецца праз адпаведную лексіку, праз кароткі, лаканічны радок, нібы ў дзіцячай чытанцы-мініяцюры:

*У Дзятлаве –
стаўкі,
сады.
На плошчы*

домікі, як цацкі [1, с. 262].

А вось паэтка вядзе нас у горад з даўняй гісторыяй, са слядамі вялікай культуры. Таму вершу характэрна зусім іншая паэтычная інтанацыя, дзе панарамнасць, велічнасць малюнка перададзена праз працяглы радок, напеўную рыфму. Вось жа – мы ў знакамітай слонімскай сядзібе Альберцін, помніку сядзібна-паркавай архітэктуры позняга класіцызму, куды трапляем, дзякуючы вершу Дануты Бічэль "У Слоніме":

Колькі навокал таемнай красы!

Туліца возера да Альберціна.

Я над вадою адна, як націна,

а за вадой на пагорках лясы [1, с. 263].

Дасканала, хораша ўпісваецца нетутэйшая, нязвычайная для беларускага слыху геаграфічная назва слонімскага прадмесця Альберцін у агульны загадкавы настрой твора.

Хораша "падсвяціў" бы вандроўку па Багушэвічавых мясцінах трыпціх Дануты Бічэль "Мацей Бурачок", "Жупраны", "У Кушлянах". "Жупраны" – своеасаблівы рэквіем у гонар вялікага паэта. Твор мае адшліфаваную кампазіцыю, адзінаццаць разоў паўтараецца вытрыманая ў дакладным рытме сінтаксічная фігура. Але адчування надакучлівай паўтаральнасці не ўзнікае, бо паўторы гучаць штораду па-новаму, часам як разрывы, як удары.

У кожнай кароткай трохрадковай страфе захаваны цэлы значны сюжэт, звязаны з жыццём ці творчасцю Францішка Багушэвіча. Так, згадваецца ягоная праца сапраўды народнага, мужыцкага адваката, што стаў і першым "прафесійным" абаронцам роднай мовы на тым няпростым судзе гісторыі, што не заўсёды спрыяла беларусам:

Жупраны!

Змагацца пачаў Бурачок.

І суд не прайграны. [1, с. 307]

У іншай страфе сустракаем алюзію да знакамітай Багушэвічавай "Дудкі беларускай", кнігі, што распачала гранне беларускага аркестру на самым досвітку нашага Адраджэння:

Жупраны.

Світальныя песні паэта

на дудцы зайграны.

Недарэмна ж Францішка Багушэвіча называюць бацькам беларускага нацыянальнага Адраджэння, першым нацыянальным паэтам, які свядома выбраў шлях абаронцы беларускасці. Апошняя страфа як вывад да ўсяго сказанага, у ёй пералічваюцца святыя для беларусаў мясціны – вехі жыцця паэта:

Свіраны!

Кушляны!

Жупраны!

Нябыт пакараны. [1, с.308].

Горкім папрокам гучыць апошні радок. Занядбаня святыя мясціны, што непазбежна вядзе да духоўнага заняпаду, страты нацыянальных

каштоўнасцяў. На жаль, у вандроўках па нашым Краі сустракаецца шмат гэтых мясцінаў.

У вершы "У Кушлянах" аўтарка выкарыстоўвае паэтычную аплікацыю з самога Багушэвіча, з ягонай прадмовы да зборніка "Дудка беларуская", тлумачэння ўсяму свету, а найперш "браткам-беларусам", чым ёсць іх Край, іх Радзіма. Навука вялікага паэта ўспрымаецца як адкрыццё таго, што мусіць быць вядома кожнаму:

*Словы Бурачок жывыя ведаў,
Як Радзіму ратаваць ад бедаў.
Выдыхае словы – замаўляе:
"Не вялікая, не малая,
не чырвоная, не чорная... а белая,
чыстая, нікога не біла,
не падбівала, толькі баранілася..."
Толькі роднай песняй заслانیлася. [1, с.309]*

Вобраз Алаізы Пашкевіч, чыё жыццё было цесна звязана з Гарадзеншчынай, паўстае ў некалькіх вершах Дануты Бічэль. Так, у вершы "Да Цёткі на стодзесятыя ўгодкі" адлюстраваны вобраз першай беларускай паэтки XX стагоддзя, што створаны аўтарам помніка ў мястэчку Астрына. З шчырай любоўю, пяшчотай намалюваны гэты вобраз, які ўвабраў у сябе і красу роднай зямлі, і яе крыжовыя пакуты:

*Цётка паўстала з нябыту
ў вянку з незабудкаў.
Церні ў вянку...
А Цётка, нібыта дзяўчынка.
Колькі ў абліччы яе
хараства і пяшчоты!
Востры насок і постаць, бы скрыпкі струна. [1, с. 325]*

Падкрэслена значэнне гэтай сапраўды зорнай постаці для месца, што стала пачаткам шляху і апошнім прытулкам: "Цётчынай зоркай сагрэты заўжды Стары Двор".

Добрым спадарожнікам можа быць паэзія Дануты Бічэль у вандроўках па Нёмане, у часе наведвання Ракуцёўшчыны, дзе жывою вадою з крыніцы лячыў свае душэўныя пакуты юны Максім Багдановіч, а таксама ў падарожжах па Берасцейшчыне, у Коласавы Пінкавічы і на Белае і Чорнае азёры Ніны Мацяш, на радзіму беларускай літаратаркі Тамары Чабан у яе Празарокі. Ды і шмат яшчэ куды можам завітаць разам з яе паэтычнымі радкамі.

1. Бічэль-Загнетава Д. Даўняе сонца: Лірыка. Мн.: Маст. л-ра. 1987. – 398с.
2. Караткевіч У. Збор твораў у 8т. Т.1. Вершы. Паэмы. Мн.: Маст. л-ра, 1987. – 431с.
3. Сямёнава А. "На белых аблоках сноў" // Наша вера. 2007. №4. – С.39–41.
4. Арочка М. Звязана крэўнымі вязкамі. Штрыхі да партрэта // ЛіМ. 1998. 1 студзеня. – С.5.